

Страхи

Іван Гавришкевич

Нема то, як осінній м'ясниці. Тоді-то душі небіжчиків митарства терплячих, у достатку пробувають, коли ми їх пирогами, книшами та паляницями поминаємо. Пробують десь за нашими молитвами, як молоді пташечки на яр,[42] першого свого лету по світлиці небесній.

Буде тому літ кільканадесять, справляв поминки старший брат церкви Гаврило Пасічинський. Господар, кметь на весь Цапів, як горішній, так і долішній, наспрошував свояків, та кумів, та сватів, та урядників сільських повнісіньку хату. Там-то сидів поважний війт на оба села Микита Палочник, що не полишав ані на мить поливати своє горло густими ликами з куфлика, медом наповненого; а в короткім межичасі, наскільки йому отямлення дозволяло, тримався він хоч би поважним своїм органом нюху в атмосфері запахущого напиту, щоби по можливості і наркотичні пари його з вітром не пустити.

Коло віята скулився другий від церкви брательник Пантелеймон Цапович та бігав воколо очима, щоб кому що похлібного кинути. Попри нім вертівся пономар Тимко Чепіга, відомий на селі як Тимко Подригайло. Ім'я тоє завинив незрівнянній своїй зручності при дзвонінні, котре, крім рук обох, іще содійства обох його ніг і зубів домагалася, і принуджувало його всіма своїми членами мало не так вибрикувати, як то жаби роблять. Поминувши тоє, почитав'єм[43] в Тимкові дуже веселого, а мені до краю відданого колегу, з котрим було мені не раз немало потіхи.

За ним сиділи оба присяжні і з десять сватів; за тими же розправляли і гостилися наші чеснії супруги, межі котрими перше місце займала моя любя Хавроня.

Я обрав собі одно з нижчих місць, із котрого виділося мені найвигідніше, і міг без знаку верховодження покотом бесіди поводити.

Крім тих гостей, самої, як то кажуть, сметани села,[44] глодали губою і очима, але мовчки, при другім столі прості гості, крізь напівотворені двері заглядали сільські діти й діди, а в курні воркотіло й гуділо від гамору бесідууючої посліднійшої із села голоти.

Наш чесний господар крутився з вибраною на той день господинею комори по хаті, доносячи нам гостинці.

Уже й стало смеркати, а їх преподобіє попрощалися уже були й пішли до себе; ожеш, мені прийшла пора за поводи бесіди щасливо хватати. Но оден гість, о котрім ще не споминав'єм, причиняв мені клопіт. Не раз бо уже при подібних випадках не хотів він мої слова беззаперечно приймати і перетрясав мої блискучі бесіди, котрими був би зі всією певністю у слухачів моїх якнайбільше подивлення мудрости моєї возбудив, і обтинав їм крила немилостивими своїми утинками.

Був то вислужений вояк Гарасим Сікун. Перед двадцяти літами пішовши в рекрути в світ за очі, волочився десь по французьких війнах, а тепер вернувся Бог знає звідки і осів на батьківщині. Хлоп високий, плечистий, ще здоровий як горіх, хоча уже немало

сивого волосся, а літами десь коло п'ятдесяти сягав. Говорив мало, но що сказав, то, хоча не раз без голови, але голосом так твердим, же не стане тя що відповісти. А як стане клястися і визивати, то аж волосся дуба стає та лиш обзираєшся, де клямка.

- Гідна то душа, наш панотець, - сказав, попрощавшись з їх преподобієм і повернувшись на місце своє, другий брательник.

- Най же собі вік живуть здорові, - мовив паламар, - та за нас усіх ще парастаси співають. Здоров'я їм, куми!

Всі дружно підтримали паламаря, коли ще з-під печі озивається Гарасим:

- Мав би Господь Бог бути не дуже музикальний, якби такий голос много у нього добився.

Вжахнулисьмося всі тих негречних слів.

- Ба! - озвався Подригайло. - І з найчистішого жита кинеся хоч стебло стоколоси. Ще ся той не вродив, аби всім догодив.

- Триста бись картачів випив з медом! Ви й мене вмовите ще, же не чув'єм доброго співу?!

- Ось не сердіться, куме, - наливав му господар випорожнений кувлик. - Знаєте, що у нас чоловік не ангел. Що иншого, може, де в чужій стороні.

- Та же знаєте, який я вояк! Скільки світа побачив!

- Ось не величайте-но так дуже вояків, - заїхав му паламар, - бо у нас був недавно Наум бородатий, котрий всі ворони і сови у всій околиці повиїдав. На війні Бог знає як много французів посік, а проклинати знав по-французьки, московськи й угорськи. А прийшлося під ніч, то провадив'єм його не раз коло цвинтаря, бо щось му не ставало відваги.

- Ба, ба, ба! - знову мішає Гарасим кукіль до пшениці. - З упирицями ліпше не зачіпатися.

- Щось ви також баландаєте, - встряв і я. - Такий, як ви, хлоп мав би труситися перед упирицями?

- Но, но, смійтеся здорові, доки охота, бо, борони Боже, якби прийшло на вас...

- Шкода, що не булисьте на поминках у Сварника, там я витолкував із френології,[45] же то обман - тії страхи.

- То-то правда, - потакував Подригайло, - то якась дуже мудра книга, той фиролой.

- Га, га! Фиролой! Но, но - добре йому букви смаровати в білий день. Гей, кумо Хавроно! Пам'ятайте, щобисьте той фиролой ліпше взяли під колачі, а напекли на нім красних книшів на поминки.

- Цить-но, цить! - тихо мирив'єм його та узявся було сутність страхів із френології розтлумачити: - Бачите, куме, голова чоловіка состоїть...

- До сто полків вражих! Машируй до школи з такими мудрагельщинами! А я на власні очі - сорок тисяч бомб у печінку! - бачив...

- Що? Ви самі виділи нехриста? - запитав Цапович.

- Га! чого я не видів! Та я таке видів, що якби розказав, то вам розум перед страхом сховався би!

- Ну, то розкажіть, повчіть нас, - сказав я дуже спокійно.

- Гм!.. розказати... Сто сот гарматних ядер! Гей, господарю! Крупнику! Наливай, то розкажу, що видів'єм.

Поволі все стихло, хоч мак сій. Свіча поминальна яла ся догоряти - то липне синім по стіні полоннем, то згасне, то знову липне, а далі враз і стопилася й упала на лавку. Темнота груба окружила нас, лиш на стіні начертав криваво сходячий місяць образ віконця. Господиня роздула на припічку вогонь і ми почали слухати розповідь Герасима. Не хочу повторяти всі його вояцькі приповідки і прокляття, ані рахувати му всі мірки крупнику, досить сказати згори, що було їх немало і гнали одно по другому навздогін.

- Видите, мої куми, - почав Гарасим, - вам здається, що світ Божий всюди такий, як у вас за дверима. Ви гадаєте, же Господь не знав, чим землю посипати, як лиш рівною ордою, лозовиною та піском. Легко вам ту о страхах розправляти за печею. Але підіть-но ви на границю - видрися там на Пікуй, на Зелемінь,[46] де небо над тобою, мов стріха, а хмари під ногами плахтами стеляться... Перейдися понад Опір, що мов чортова юха, в ложиську своїм кипить і воркоче, а сонце тут бліде і малу лиш годину на день загляне в глибоку долину та й за темнії бори чим хутше ховаєся. Там-то дич - лиш орел зашумить часом або вовк завие, а бойко в темній одежі, в тихих ходаках пересувався марою. Він і не вмере там, як наш християнин, а буде й по смерті лазити марою і страшити жиючих, аж го викопають із-під землі, а лоб утявши і пробивши осиковим колом, під паху положать.

Ідеш у білий день, блуд чіпаєся тебе, а корови доєні кров дають; люди сохнуть на самі заданя[47] і вроки, по дорогах хрести поскробані заданями, по полонинах звиваються чарівниці за зіллям, а інші верх Бескида, мов птахи, літають. Най же нас Бог заварує від таких сторін, людей і чарів.

Там-то, в тії зачарованії місця, загнала мене судьба по французьких війнах. Рік іще мав'єм дослужити.

На моє нещастє, мешкав'єм у ґазди, котрий мав пречудесную дочку. Скакала вона по горах, як легонький олень, сміялась, танцювала, співала, як ангелик небесний. Оченятками чорними липала, мов двома зірочками, а де поглинула, то все враз ставало таким миленьким, наче від сонця краси прибирало. Як випустить слівце якеє із вуст, мов із помежи шнурочків перед і коралів, то тя залоскоче в ушах, мов то голос із неба. Гай, треба ся було залюбити, но залюбити на смерть!

Але як? Знав'єм, що ми рада, але ж я ще вояк - нині ту, а завтра деінде. Та й грошей нема.

Раз проваджую смерком із поля за руку і кажу до неї:

- Гей! Що було, якби тепер язя яка вискочила із лісу і тя мені видерла?

Галюня затрусилася, мов листок трепети, і сказала:

- Ох, не споминайте-но за язї, бо я і так боюся. А ось видите відломаний сей хрест коло тамтої пустки - там нехристь сидить.

- Го, го! - розсміяв'ємся, - рад би-м змірятися з тою упирицею, то показав би-м, яка

орудка з цісарським вояком.

Вона ще більше напудилася і стала бігти, що стигла, а мені приступило до пустої голови, і кажу:

- Оже щоби-сь знала, як ваших страхів боюсь, піду іще нині до упириці на ніч.

Отак балакаючи, учули ми різноголосі звуки дзвінків, котрі то купно задзеленькали, то одиноко, раз ближче, раз оддалеки. Межи ними виводила гірська фуяра[48] своє хрипливе сумовання.

Вступивши на верх горбка, узріли ми перед собою зелену полонину, по котрій паслися воли з дзвінками на шиях. На узвишші під корчем сидів самотньо скотар, з-під ширококрисого темного капелюха біліло срібliste волосся. Він тримав біля губ довгу фуяру і вигравав фантастичні думки, що всю його увагу заповнили.

Котячись униз, перетинала полонину річка, а за нею чорнів густий ліс. Все покривала темна тінь із гір, за які закотилося сонце, а лише через деякі нижчі хребти переходили сонячні промені, лишаючи ясні смуги на полонині. Там, за лісом в долині, трапляли вони на білі вистроmlені руїни таємничої пустки, котора, мов оголені кості людські, з темноти сяяла. За пусткою возносилися темні, борами порослі, стрімкі стіни гір, котрих верхи грали сонячним промінням.

Послухавши хвилю приємної гри, підступили ми до пастиря, а Галюня сказала:

- Пождіть, дідусю, і скажіть пану вояку за упиреву пустку, бо їм багнеться Бога скусити.

- Хлопче! - мовив пастир, - дивися на скотину, що то кажуть безумна. Вона й не нюхне ось тої мандригули, бо Господь назначив на ній признак внутрішньої трутизни. А ти хочеш самохіть з ворогом ся зачіпати?... Сядьте-но лишень коло мене, то я вам розкажу історію сеї пустки.

Діти, полонині тії не нинішні. Перед віками ходили по них люди не такі, як ми. Прапрадід небожки мами моєї випасав, як я нині, маржину пана, котрий сидів у тій пустці, тодішньому замку. Тоді не були такими безпечними, як нині, і коли йшли пасти маржину, то збиралися по кількадесять найсильніших хлопів купно, кожен озброєний великою палкою, денекотрі і рушницями від опришків, а скотину окружало множество собак для безпеки від вовків і бортників. Мусіли пильнуватися, бо криваво запрацьований кусник видирав ще й татарин з Криму.

Раз, коли прапрадід з іншими скотарями по кичерах веселі танці виводили, показалася зі сходу кривава луна. "Горить!" - крикнув один скотар.

- Ого! То татарська походня![49]

Луна кривава заливала поволі все небо, а всі гори відбивали червоною краскою пекла. Татарва впала нашим гірським шляхом, грабувала добуток і загортала жителів у ясир.

Хто живий, брав, що мога, і втівав у ліси. Пан віддав маржину мому праотцю і казав погнати на Угорщину, сам же винісся з родиною до Кракова. Гроші, котрих мав дуже много, боявся з собою забрати і віддав їх найвірнішому слугі-німцеві. За пару днів мовби вимерли гори, люди поховалися і позатарасовували дорогу постинаними лісами.

Оден лише німець остався сам на кількадесять миль з грішми свого пана.

А маєте знати, же татарин – то не є людина, а ціла біда: чорний, як вуголь, з одним оком на чолі, зроснен з конем, не їсть нічого, крім пшона і кінського молока, а коня гречкою годує. А яка у нього бесіда і віра, то либонь і сам ворог відає. Вони мали палиці знахорські, котрі їх вели, де лиш який гріш схований, а всевідучеству їх нич не утече.

Німець тамтой був чоловіком із світа, знав, що другії не знали, мав цвіт папороті, знав зілле по назвиську і властивостям і вигодовував, мабуть, хованця.[50] Коли людей мовби вимело, закопав наперед гроші в землю десь під замком, а сам пішов на верх Пікуя. Там донині ще є сад не леда кому зримий, де ростуть зела, котрі, загадані так, як належить, самі заговорять. Там німець назбирав різних трав і став панські скарби зіллям помазувати. Уже все майже було готове – ще лишень три рази замок обійти і приговорити, а палиця татарська не відгадала би скарбів. Но при самім кінці третього обходу показався знахар татарський на горі, тримаючи перед собою таємничу паличку. Німець іде сміло; уже кінчиться закляття – но тут уздрів його одноокий татарин і прострілив при останньому слові груди.

Паличка запровадила татар до замку, але закляття перемогти не могла, крутилася і вертілася, а врешті повела куди інде. Татари взяли замок бурити і обернули все догори ногами, но нічого не знайшли. Від того часу ходить кожної ночі німчик в червоній шапочці й темнім спенцирку[51] воколо замку і стереже закляті гроші.

Не оден кусився обогатитися заклятими грішми, но жаден не вийшов цілий із очарованого замку. Не раз заходить біда дорогу тим, що ідуть з торгу, і робить різні свинства: то введе в трістя й на стрімкі улети, то гулюкає і свище, а впровадивши християнина в нещастя, сміється сміхом нехриста.

Старі люди кажуть, же упириця тая буде так довго стражу свою робити, доки хто із родини властителя грошей не набере стільки відваги, аби переночувати сам в тім обиталеську праотців своїх.

Дід замовк, а я відрік йому нерозважно:

– Старче, старче! Жаль мені твого сивого волосся, байкам таким даєш віру. Но щоби тобі іще перед гробом очі отворити, іду ось нині виполошити тую упирицю.

І так сталося. Щойно запала ніч, погнало мене на варту до пустки.

Понад лісом і горами світив місяць вповні, долом лилася непроглядна чорнота. Там в таємничій глибині шумів Опір, одноголосе й глухо.

Я наблизився до пустки. Високо возносилася вежа, попри неї частина муру. Біля румовиська стояв хрест, похилений, без поперечника. Під ним виднілася гора черепів, мерви[52] й сміття, яке подорожні наскидали для вернення від себе упириць.

Запустившись в тії дикії сторони сам оден, став'єм трохи тужити; мені виділося, же я опущений людьми, і кинутий на инший світ межи чужую, мені неприязну природу. Щоби не утратити духу, закурив'єм люльку зайшов до замку. Закватировався я до одного з покоїв, постелив, як міг, мервою, набив рушницю, положився і заснув поволі.

Спав'єм, може, добру годину, аж ту приснилося мені, же чую якесь дуже сумне заводжене. Хотів'єм піднятися – годі; рвався і мучився довго – аж нарешті отямився

прецінь. Прокидаюся – слухаю – а мій Веркусь виє, а виє так, мов чого дуже страхається. Клацав зубами, заводив тихо, а то знову зі всією силою скавулів, перекриваючи навіть шум ріки й стогін лісу.

Мені щось душно зробилося. Хотів'єм галаснути на собаку, но ляк якийсь не давав мені й дихати. Слухаю, розкривши рота, дивлюся вибалушеними очима, а ту в кутку піднімається якась мара – дивогляд страшний. Щось несамовите, худе, бліде, буцім із тоненького, сухого, темно-жовтого паперу – очі непорушні, вгору піднесені, мов скла притьменного – уста сині, стулені, а межі них вистають два предовгі зуба. Зодягнене було в спенцирок чорний, шапочку і холошні червоні, а руки держало на худісінькім череві. Воно витріщило очі, але в оку його не було видно чоловічка.[53]

Зірвав'ємся на рівні ноги, та й до рушниці.

– Хто там! – крикнув'єм не своїм голосом і наставив багнет до него.

Воно стояло на місці, витріщивши свої шкляні очі й мерзенні ікли на мене.

– Гет! Бо заколю! Веркусь, гузя! – кричу, а потвор стоїть, як стояв, а Веркусь виє, аж волосся мені шапку підносить.

Замкнув'єм очі, стрясся від огиди і "пшик!" багнетом раз і другий на чудовище. Отворяю очі – воно взад, я за ним – воно, позираючи весь час на мене, "цап, цап", мов кіт, поволі взад відсувається. Що шибну багнетом, то воно вислизне дивом і задкує, а далі опинилося разом зі мною десь у пивниці.

– Стій! – кричу, аж захрип, а воно, Бог знає як, розпустилося в повітрі.

Перехрестив'ємся то правою, то лівою, пекнув,[54] сплюнув, насунув шапку на очі і вертаю до першої квартири. Щойно хочу пожитися – дивлюся, а біс витріщив знову очі й зуби.

– Пек ти й осина, вражий сину! – та й пробиваю раз, другий, третій.

Воно в кут – я за ним, воно знову під землю – я за ним, до пивниці. "Лусь!" – стрілив'єм в пивниці, щоб не утекло мені. Аж ту загриміло і земля стряслася, мури і ліси, й гори, й Опір з камінням, все стало рушатися, все враз ожило.

І скажу я вам, куми мої, що не був я тоді який такий хвалюх, котрий нічо іще не видів. Бувало, на війні здавалося під градом куль карабінових, же вони лиш ніс обтирають; коли голови братів вояків одірвані від тулубів із страшними перемінами лица котилися під ноги, то казалисьмо, же ворог з нами кругляка бавиться: а під Дрезном дивився я, як покалічені повзали рачки всі до водного рову, а там, одні по других, мов хроби в гноївці бродили. Я тое видів, а духу не стратив. Но явлене із тамтого світу запаморочило мене – я зімлів.

Коли отямився, уже зорі засіяли. Обзираюся воколо, упириці нема, пізнаю пивницю, мацаю – є рушниця, но піднести її ані руш. Натягаюся, термошуся – годі! Встаю, підвожуся – брень! – виважив'єм рушницю з кусником муру, а під ним щось забряжчало. Ударив'єм рушницею, забряжчало знову. Сягнув'єм рукою, а там щось стуленого, округлого. Я витяг жменю, вибіг оленем на двір і виджу – самі срібняки і червінці. Тут же зиркнув'єм на руку, а з неї тече кров, як з потоку, з грудей – то само, а за шкірою на боці куля. І коли не вірите словам моїм, то дивіться – ровець сей маю від

нехриста.

Тее сказавши, відкасає Гарасим від грудей сорочку і показав за пазухою довгий ровець. Ляк малювався на лицах всіх слухачів.

- Не зважав я много на рани, хоча їх було з десять, но лиш жменя по жмені витягав гроші і набрав їх стільки, що мож було занести, а решту забрав'єм, прийшовши по ню коло полудня.

Ожеж[55] видите, мої куми, рана, котру осягалисьте, не є тінь, а інших десяток, котрі уже позаростали, а колись знахаркам дали немало роботи, і то не тінь. А гроші, котрі виніс'єм із зачарованого місця, помогли мені Галюню дістати і з війська викупитися. Що ж? Не є то зримі пам'ятки по духах? Но і що ви на тее, пане мудрець.

- Гм! нема що казати, верхом досить до правди подібне, но, може...

- Загнало би тя під огонь батарей французьких! Що? Іще тобі мало?... А знаєте, що в той самий день за рік породила ми жінка моє нещастє, на другий - захворіла і вмерла, в третій - забрало цілу кошару овець моїх і чужих, за котрі потому правовали мене до остатного шеляга, в четвертий - стратив воли, правдиві сейки угорські, а в п'ятий - забрав проклятий Опір одну пам'ятку із усього, мого Івана, і заніс під самую пустку.

Коли уже не мало чим допікати, насилало мені щоніч того огидника, мару. Приволікалася біда і витріщилася на мене, ані молитва, ні святая іордальська крейда, ні вода, ні небо, ні пекло - нич не помагало. І так було доти, доки не покинув я ті закляті сторони. Такі-то з бісом орудки.

Сказавши це, Гарасим ликнув трохи крупнику, закурив, відвернувся до стіни лицем і більше не відізвався до нас і словом.

Я кусився іще виказати гостям, же тее, що Гарасим оповідав, могло бути оmanoю. Но труд мій був даремний і не міг'єм жодного на мою сторону перетягнути. Нарешті порозходилися ми кождий домів, но ледве що устиг'єм виспатися на одному боці, як здалося мені, же чую якесь йойкання та пукання. Я перехрестився та й, скулившись у клубок, накрився периною, но йойкання не переставало.

- Хто там? - озвався я. - Що там за мара по ночі?

- Ой, ой, ой, та встаньте-но, пане ресентій,[56] але хутко!

- А що ж тебе так пізно несе? - пізнав я голос Варварки, служниці Гарасимової.

- Ой ходіть борзо, бо Гарасим уже доходить!

- Свят Господь! - стрілило мною на рівні ноги. - Та перед годиною ще такий здоров!..

Впустив'єм Варварку, скресав вогню, запалив скалки і випитав, що вночі став раптово Гарасим кидатися по ложі, руками робити і галасати. Коли засвітили, увиділи лице його, одєжу і постелю в крові, котра йому носом і ротом бухала.

Зібрав'ємся чим борше, засвітив ліхтарню, а по дорозі зайшов ще до їх преподобія. Вигляд Гарасима нас вразив: той, ще вчора здоровий, червоний лицем чоловік, сидів скулений, блідий, кров'ю страшливо обліплений, з очима боязливо непевними і видавався нужденнішим сотворінням. Кров цюркотіла ще з нього, а заледво могли ми ю сіллю загамовати. Залив крові, повсталий, без сумніву, безмірним прийняттям

напитку, був дуже сильний. Над Гарасимом, витягши руки, нашіптувала таємничі заклинання знахорка Явдоха Пражигорицвіт. У хаті було ще кілька свояків з перестрашеними лицами, хтось пробував навести порядок серед розкиданих речей. Варварка взялася замітати, їх преподобіє відправили знахарку, казали послати по цилюрника, а, віддаливши нас всіх із хати, стали слухати святої сповіді. Но небавом завізвали мене досередини, бо Гарасим мав щось мені сказати.

Голос його не був уже той, що вчора – пливучий, кріпкий, такий, що не терпів перечення. Нині ослаб, гамувався щохвиля, душачись кашлем і напливом крові.

– Григорій! – проказав ледь чутно. – Чулисьє вчора мою історію. Будьте так добрі переказати ю преподобному отцю, коли мені Бог не дасть подужати... Ох! Вся кара Божа спала уже на мене! Той німчик не дає ми нігде супокою! Преподобний отче! Дайте ми потіхи – помилуйте!

– Заспокойтеся – хтів'єм го потішити, але не знав, як та й бовкнув знагла: – То тільки нічниці вас мучать. Нема страхів на світі.

– Як то? Га! – скрикнув Гарасим. – Нема? Та ж він ту щоночі... зубатий, шклоокий... кров п'є... з ме...

Як вихор зірвався недужий, а вид його був страшливий. Волосся піднялося щетиною, губи запінилися і кровію загатилися, очі вертілись колом огненним серед набіглого білка. Кричав, робив руками, відпихаючи мов кого, і валандав язиком серед густої крові.

Ми силилися його заспокоїти, притримуючи за руки й ноги. Но серед того стрілив він зизом[57] страшним на мене, я вжахнувся і стряся, а голова його вирвалася нам і вдарилася в ріг ліжка. З рота бухнула кров, а тіло омліло.

Ще тягнув Гарасим пару днів, не помогли йому жодні ліки, ані примовляння, застиг урешті бідака, а мені пішло через серце, же моя упертість за правдою причинилася, може, до його передчасної смерті.

Примітки:

42 Яр – весна.

43 Почитав'єм – поважав.

44 Сметана села – вершки.

45 Френологія – теорія, що обстоює зв'язок між окремими частинами мозку і певними здібностями розуму. Герой твору, очевиднож, має на увазі щось інше.

46 Пікуй, Зелемінь – гірські вершини.

47 Заданя – уроки, наслані лихими людьми.

48 Фуяра – флюяра.

49 Походня – смолоскип.

50 Хованець – виплеканий хатній чортик.

51 Спенцирок – жупан.

52 Мерва – трухлява солома.

53 Чоловічок – зрачок.

54 Пекнув – сказав "пек тобі!"

55 Ожеж - отже ж.

56 Реєнтій - регент.

57 Стрілити зизом - глянути скося.